

Alexandru S. Morintz, *Forme de habitat ale eneoliticului final și ale perioadei de tranziție la Dunărea de Jos, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, 156 p., 76 fig.*

Raluca Kogălniceanu
raluca.kogalniceanu@gmail.com

Volumul *Forme de habitat ale eneoliticului final și ale perioadei de tranziție la Dunărea de Jos* are la bază lucrarea de doctorat a autorului, realizată sub îndrumarea prof. univ. dr. Petre I. Roman. Atât subiectul ales, cât și modul de abordare reprezintă, considerăm noi, o noutate în literatura arheologică românească.

În *Cuvânt înainte* (p. 78) este precizat scopul lucrării și metodele folosite. Alexandru Morintz consideră că, prin identificarea și analiza structurilor de locuire ale unei anumite perioade și zone, pot fi obținute informații referitoare la condițiile de mediu, dinamica demografică și caracterul ocupațional al populațiilor respective. Pornind de la informația arheologică, grație studiilor anterioare de geodezie, autorul lărgeste orizontul cercetării apelând la topografie, fotogrammetrie și modelare tridimensională.

Capitolul 1. *Introducere* (p. 9-16), are menirea de a familiariza cititorul cu o serie de noțiuni ce vor fi utilizate în continuare, cum ar fi: modelare tridimensională, GIS (*Geographical Information System*) etc. În 1.1. *Tematică, scurt istoric, tendințe actuale* (p. 9-13) Alexandru Morintz evidențiază rolul esențial al topografiei și al științelor înrudite acesteia în analiza unor aspecte arheologice din punct de vedere spațial. Realizând un scurt istoric, autorul menționează apoi abordări recente în arheologie, ca modelarea tridimensională, realitatea virtuală etc. Prezentarea acestora este însoțită de numeroase trimiteri la lucrări de referință apărute în ultimii ani pe plan mondial. În 1.2. *Delimitare culturală, spațială și cronologică* (p. 13-16) este delimitat spațial și temporar subiectul supus analizei. Limitele cronologice sunt culturile Cucuteni (faza B) și Gumelnița (faza A₂) la palierul inferior și cultura Cernavodă II la cel superior. În ceea ce privește delimitarea spațială, volumul se axează pe analiza descoperirilor din Dobrogea, sudul Moldovei, Câmpia Română și zona colinară de la sud de Carpații Meridionali și Carpații de Curbură. Primul capitol se încheie cu sub-punctul 1.3. *Caracteristicile generale de mediu și resursele* (p. 14-15). Accentul este pus pe modificările în timp a două elemente care au jucat un rol esențial în locuirea umană din zonă: Dunărea și Marea Neagră. Pornind de la lucrări mai vechi, autorul prezintă și ipoteze de dată recentă.

Capitolul 2. *Studiu de caz: zona Cernavodă-Dealul Sofia și împrejurimile acesteia* (p. 17-34) constă într-o analiză spațială a locuirilor umane dintr-o zonă de referință pentru subiectul tratat. Rezultatele cercetărilor din zona Dealului Sofia au dus la definirea perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, prin identificarea a patru așezări distincte din punct de vedere cultural și cronologic: Gumelnița, Cernavodă I, Cernavodă III și Cernavodă II. Corelând informațiile arheologice cu cele geografice și geologice, Alexandru Morintz reușește să refacă configurația topografică, realizând modele

tridimensionale ale zonei într-o manieră deosebit de sugestivă. Acestea permit o mai bună înțelegere a dispunerii așezărilor din zonă, precum și a dinamicii în timp a acestora. Autorul a mers cu încercarea de reconstruire tri-dimensională a zonei și a săpăturii până la plasarea unei porțiuni de stratigrafie în contextul în care a fost constatată și analizată. Reconstituirile tridimensionale propuse sunt cu atât mai importante dacă ținem cont de faptul că, în prezent, zona este distrusă în întregime.

Capitolul 3. *Structuri de locuire în eneoliticul târziu*, (p. 35-84), cuprinde două părți: 3.1. *Structuri de locuire în culturile eneolitice târzii locale* (p. 35-52) și 3.2. *Structuri de locuire în culturile eneolitice târzii alogene: cultura Cernavodă I* (p. 52-84). Autorul își începe analiza pornind de la structurile de locuire din perioada anterioară (culturile Gumelnița și Cucuteni), tocmai pentru a surprinde modificările intervenite.

Prin prelucrarea pe calculator a unor informații arheologice mai vechi, autorul reușește să elaboreze modele de situri extrem de sugestive. Astfel, pornind de la tipologia așezărilor culturii Gumelnița, elaborată de către Sebastian Morintz în 1962 (fig. 17), autorul construiește într-o primă fază modelele tridimensionale schematizate, evidențiind elementele definitorii pentru fiecare tip (fig. 18), iar apoi le încadrează în peisaj, într-o manieră artistică (fig. 18). În continuare, fiecare dintre cele trei tipuri de așezări (pe boturi de deal, pe înălțimi greu accesibile și în lunca râurilor) sunt exemplificate prin situații arheologice concrete: Măgurele-Movila Filipescu (fig. 23), Căscioarele-Ostroveț (fig. 28) și Teiu (fig. 30). Mai mult, pentru elementele definitorii ale fiecărui tip de așezare sunt elaborate modele tridimensionale de detaliu (fig. 23 și 31).

O serie de situații documentate în faza finală a culturilor Cucuteni și Gumelnița evidențiază un evident recul din punct de vedere calitativ: locuiri de mai slabă intensitate, locuințe mai modeste, lipsa sau dezafectarea sistemelor de fortificație etc. Dintre diversele ipoteze privind cauzele care ar fi generat aceste schimbări în domeniul structurilor de locuire, cum ar fi infiltrații de populații sau restructurări interne pe fondul unor modificări climatice, Alexandru Morintz înclină spre prima. El își argumentează punctul de vedere cu mai multe exemple din arealul Gumelnița, unde, începând cu faza A₂, simultan cu abandonarea unor așezări situate în zone joase de luncă, sunt întemeiate altele, în zonele colinare din nordul Munteniei, zone mai ferite și care ofereau o protecție naturală.

Al doilea sub-punct al capitolului 2 este consacrat structurilor de locuire din cadrul culturii Cernavodă I. Pe baza cercetărilor mai vechi, precum și în urma unor noi, efectuate de către autor, acesta distinge trei tipuri de așezări: a) așezări situate pe terase în general înalte, fortificate sau nu; b) așezări „insulare”, pe grinduri; c) așezări pe văile râurilor și pe malurile lacurilor. Pentru o serie dintre acestea (Râmnicelu, Hârșova, Ulmeni-Tăușanca, Radovanu-Gorgana *întâia*) au fost realizate sugestive modele tri-dimensionale.

În cadrul acestui sub-punct autorul surprinde și subliniază schimbările care au apărut în această perioadă, comparativ cu situația anterioară. Așezările de dimensiuni mai mici și de mai scurtă durată, caracteristice acestei secvențe temporale, sunt puse în legătură cu caracterul ocupațional al noilor locuitori. Este vorba de creșterea animalelor, care impunea mutarea periodică a amplasamentului așezării în căutare de pășuni.

Capitolul 4. *Structuri de locuire în perioada de tranziție* (p. 85-101) este consacrat structurilor de locuire din cadrul fenomenului Cernavodă III - Boleráz (p. 85-97) și culturii Cernavodă II (p. 97-101).

Referitor la locuirea Cernavodă III autorul identifică o serie de schimbări față de situația anterioară. În primul rând, aria de răspândire se extinde de-a lungul Dunării, de la Marea Neagră până în sudul Germaniei. În al doilea rând, se accentuează tendința de extindere a locuirii dincolo de coridorul danubian, pe râurile Ialomița, Argeș, Olt, Jiu etc. În sfârșit, în al treilea rând, crește ponderea așezărilor de scurtă durată. Referitor la tipurile de așezări, autorul identifică două: *așezări mari, de lungă durată, nefortificate* și *locuiri sporadice*, pe acestea din urmă împărțindu-le în *locuiri care suprapun vremelnice așezări anterioare eneolitice locale* și *tabere locuite vremelnice, în apropierea unor surse de apă și hrană*. Referitor la cazurile în care așezările Cernavodă III suprapun tell-uri gumelnițene, este avansată și ipoteza unor conflicte localnici-alogeni. Un asemenea episod este posibil să se fi consumat la Drăgănești-Olt, punctul *Corboaica*, argumentul fiind urmele de incendiere care separă cele două locuiri.

Puținele informații referitoare la structurile de locuire din cadrul culturii Cernavodă II îl împiedică pe autor să realizeze o tipologie a așezărilor. El evidențiază doar arealul, mult mai mic comparativ cu cel al culturii Cernavodă III, limitându-se doar la Dobrogea și estul Munteniei. De asemenea, urme de locuire Cernavodă II au fost identificate și la sud de Dunăre, în Bulgaria.

În Capitolul 5. *Concluzii* (p. 103-105), sunt evidențiate succesele, dar și eșecurile demersului propus. Autorul consideră, și împărtășim și noi acest punct de vedere, că a reușit, utilizând informații din domeniul structurilor de locuire, să evidențieze schimbările survenite la sfârșitul eneoliticului, prin pătrunderea în spațiul carpato-danubian a unor populații răsăritene. Aceste pătrunderi vor duce la înlocuirea așezărilor mari, de durată, cu locuiri modeste, de slabă intensitate. Valurile succesive de populații nord-pontice au variat în intensitate. Acest lucru se reflectă în densitatea așezărilor pentru diverse perioade.

Referindu-se la lipsurile lucrării, autorul menționează că nu a dispus - pentru toate siturile supuse analizei - de informații ample și sigure și că aceste neajunsuri pot fi eliminate prin noi cercetări, însoțite de analize spațiale pe baza ridicărilor topografice, a zborurilor aerofotografice și a studiilor geofizice pe micro-regiuni.

Volumul se încheie cu un amplu rezumat în limba engleză (p. 107-120) și cu o listă bibliografică însumând peste 400 de lucrări.

Concluzionând, lucrarea se remarcă prin modul de abordare. Pornind de la perioada aleasă spre studiu - ea însăși o provocare, datorită volumului redus de informație, comparativ cu literatura existentă atât pentru perioada anterioară, cât și pentru cea ulterioară, autorul a reușit cu succes să însoțească informația descriptivă cu cea grafică, în multe cazuri oferind cititorului o nouă perspectivă, mult mai sugestivă a unor situații arheologice. Având în vedere că pentru multe situri au fost realizate modele tri-dimensionale, poate s-ar fi impus ca ilustrația să fi fost prezentată și pe suport digital (CD-ROM). Considerăm că prelucrările computerizate realizate de autor și prezentate în maniera clasică, în formă tipărită, și-au pierdut din expresivitate.

Alexandru Morintz depășește în această lucrare palierul simplelor și aridelor tipologii, surprinzând și explicând, pe baza descoperirilor arheologice, dinamica unor populații într-o perioadă caracterizată prin schimbări majore.

Totuși, considerăm că anumite concluzii pe care autorul le emite, deși au un grad mare de probabilitate, nu pot fi considerate decât ipoteze de lucru. Îmbogățirea în viitor a documentării, precum și corelarea structurilor de locuire cu cele funerare, ar putea oferi o imagine de ansamblu a locuirii umane din această perioadă.

Se remarcă în mod deosebit și bibliografia care însoțește volumul. Autorul tratează succint în lucrare metodele utilizate, oferind însă cititorului o bogată bibliografie, conținând lucrări foarte recente. Dintre acestea, menționăm în mod deosebit volumele consultate din seria *Cambridge Manuals in Archaeology*. Astfel, doritorii pot aprofunda anumite domenii la care autorul face trimitere. Și aici, dat fiind numărul mare de lucrări din diverse domenii, s-ar fi impus o ordonare tematică, pentru o consultare mai facilă.

Carențele menționate de noi mai sus țin însă mai degrabă de partea de formă și nu de fond a lucrării. Acestea nu umbresc cu nimic valoarea lucrării și sunt de înțeles, dacă ținem cont de noutatea modului de abordare în peisajul arheologic românesc.